

Віктор Алькема, кандидат технічних наук, доцент

кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Київського університету економіки та права "КРОК"

СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті визначено важливість соціально-психологічного простору вищого навчального закладу. Подано альтернативні точки зору на вказане явище. Розглянуто соціально-психологічний простір вищого навчального закладу у нормативному і фактичному утворенні. Наведено розроблену модель структури соціально-психологічного простору вищого навчального закладу.

Постановка проблеми. Докорінне реформування у системі освіти, шляхи якого визначено в Державній національній програмі "Освіта" (XXI століття), нерозривно пов'язане з оптимізацією системи управління освіти на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

Створення цілісної системи управління освітою в Україні, якій були б властиві гнучкість, демократизм, мобільність здатність до самоорганізації, значною мірою залежить від рівня внутрішнього управління, від того, наскільки ефективно в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу, воно забезпечує відповідність навчання і виховання запитам особистостей, суспільним потребам та світовим досягненням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Рядом досліджень доведено, що сучасний вищий навчальний заклад є суб'єктом освітньої діяльності, яка здійснюється з метою задоволення освітніх потреб громадян, суспільства і держави [15, 2].

Незважаючи на значну кількість публікацій, що стосуються соціально-психологічних аспектів діяльності організації на сьогодні відсутній системний підхід до опису та аналізу цих процесів. Соціально-психологічні процеси, що відбуваються на етапах заснування, становлення та розвитку усіх організацій, а особливо у вищих навчальних закладах, настільки складні за своєю структурою, що описати їх у всій цілісності, попередньо не розчленувавши на частини, не відділивши другорядне від головного, неможливо [6, 4].

Мета статті. Метою цієї роботи ставилось формування системи складових, що визначають соціально-психологічний простір освітнього закладу. Враховуючи, що соціально-психологічний

простір є найважливішим організаційним компонентом в організаційній структурі на першому етапі дослідження вивчали існуючі точки зору на вказане явище. Соціально-психологічний простір організації визначають як соціально-психологічну територію існування певного закладу, його функціональні та структурні утворення, зовнішні та внутрішні взаємозв'язки, які він створює у процесі своєї діяльності [8, 6].

Виклад основного матеріалу. Існують дві точки зору на соціально-психологічний простір організації як цільової групи. У першому випадку простір організації розглядають як нормативне утворення, тобто кожен член організації належить до певного функціонального відділу, дотримується затверджених керівництвом посадових інструкцій, підкоряється великій кількості правил, заборон і дозволів, які створюють і підтримують соціально-психологічний порядок всередині організації.

Нормативна структура включає у себе цінності – критерії привабливості і правильного вибору цілей, а також оцінки соціальних норм навколишнього середовища; норми – загальні правила, що керують поведінкою працівників, які змінюються і вдосконалюються, приводячи індивідів до досягнення колективних цілей, цілей організації; рольові очікування. Ролі визначають вклад члена організації у загальну діяльність, залежно від позиції, яку він займає в організації, а також взаємні очікування учасників, взаємний контроль за їх поведінкою. Цінності, ролі та норми організовані так, що складають відносно стійкі системи взаємного довір'я і правил, які керують поведінкою членів організації [14, 8].

У другому випадку соціально-психологічний простір організації можна визначити як фактичне утворення. Фактичний порядок – це поведінкова структура. Вона значно відрізняється від нормативної структури передусім тим, що тут на

СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

перший план виступають особистісні якості членів організації, їх взаємні оцінки цих якостей. Відповідно до відомої теорії американського соціолога Дж. Хоманса поведінкова структура складається з дій, взаємодій і сентиментів, які не регламентовані нормами та правилами. Дії і взаємодії членів організації у цьому випадку залежать від сентиментів – первинної форми взаємної вибірковості членів організації. До сентиментів відносять позитивні та негативні почуття, вибір або відчуження оточуючих людей, тобто симпатії і антипатії, прив'язаність або неприязнь. У цілому поведінкова структура – це система відносин між людьми, які перебувають у межах нормативної структури, але в той же час відхиляється від неї (у певних допустимих межах) в результаті прояву особистісних почуттів [14, 9]. На другому етапі дослідження розглядали соціально-психологічний простір вищого навчального закладу у нормативному та фактичному утворенні. У нормативному утворенні соціально-психологічний простір навчального закладу буде мати вигляд його організаційної структури.

У навчальному закладі як комплексній навчально-науково-господарській структурі виділяють “законодавчий рівень” та “виконавчий рівень” організаційної структури. Законодавчим рівнем управління є вчена рада навчального закладу, а виконавчим – лінійна структура керівництва. Поєднання законодавчої та виконавчої влади створює розподіл обов'язків і контроль на верхньому рівні управління інституцією. Додатком до виконавчих органів управління є сукупність колегіальних органів (зібрань та нарад). Вони виконують інформаційно-дорадчі функції і роль зворотного зв'язку для тих управлінських рішень, які приймаються.

Суспільний контроль за дотриманням інтересів працюючих забезпечують профспілковий комітет, рада трудового колективу та інші виборчі органи. Його завдання – попередження управлінських рішень, які чинять утиски на інтереси окремих працівників або колективів, допомога адміністрації в матеріальній і соціальній підтримці персоналу, участь у розробці варіантів розв'язку стратегічних завдань навчального закладу [1, 11].

У навчальній структурі і науковій діяльності ВНЗ виділяють наступні основні управлінські рівні: ректор; перший проректор; проректор; декан; завідувач кафедри.

Діяльність забезпечуючої системи організується керівником, який має у своєму складі відповідні відділи та групи. Вчена рада затверджує правила внутрішньої і зовнішньої

діяльності інституції і контролює їх виконання, приймає плановий та звітний бюджети, затверджує структуру підрозділів і принципи управління.

Виконавчі керівники розподіляють свої повноваження за рівнями підлеглості і сферами діяльності підлеглих підрозділів.

Ректор координує діяльність керівників організацій, що входять до складу інституту, формує принципи рішення стратегічних завдань [2, 12].

Перший проректор як виконавчий керівник основного ядра керує начальниками управлінь і деканами факультетів. Проректори (з навчальної роботи, з наукової роботи, з міжнародних зв'язків) виконують роль експертів і спеціалістів при першому проректорі, який може делегувати їм частину своїх прав. Як і інша складна організація, ВНЗ не може ефективно функціонувати без політики, цілей та стратегії. Вони необхідні для забезпечення узгодженості і комплексності окремих завдань і дій окремих підрозділів.

Діяльність ВНЗ зачіпає інтереси декількох груп людей, що повинно проявлятися в його політиці, цілях та стратегії розвитку. Такими групами є: студенти, викладачі, наукові співробітники, навчально-допоміжний персонал, керівники, представники державних органів управління (Міністерство освіти і науки України, мерія міста та інші), колективи підприємств, споживачів результатів діяльності ВНЗ, населення в особі потенційних учнів і жителів прилеглих районів. Збалансоване поєднання інтересів усіх цих груп людей у межах діяльності ВНЗ і буде політикою з метою діяльності [2, 13].

Фактичне утворення соціально-психологічного простору вищого навчального закладу розглянемо на розробленій на третьому етапі досліджень моделі, поданій на рисунку.

На цьому етапі було висунуто гіпотезу: впровадження в Українському гуманітарному інституті запропонованої моделі соціально-психологічного простору сприятиме удосконаленню організаційної культури навчального закладу та оптимізації його соціально-психологічного простору.

За даною моделлю соціально-психологічний простір ВНЗ складається з трьох взаємопов'язаних частин: студентів; викладачів; адміністрації вищого навчального закладу.

Взаємозв'язок між наведеними частинами на рисунку зображено за допомогою декартової системи координат.

Відповідно до рисунка соціально-психологічним простором називають сукупність

СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

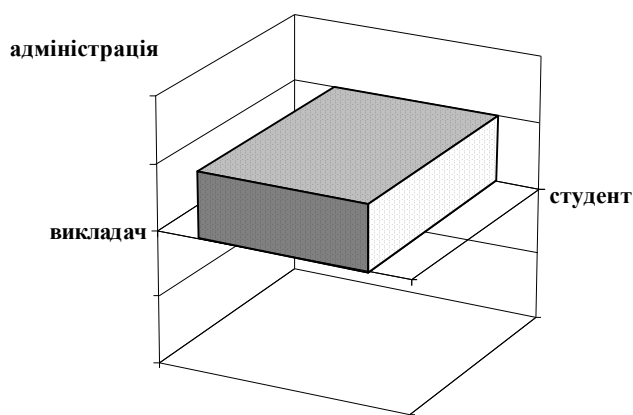

Рис. Соціально-психологічний простір вищого навчального закладу

точок на уявному континуумі, що має задане число осей вимірювання (координат), які описують структуру вищого навчального закладу [14, 15]. Всі точки даного простору – це статуси різних груп (студентів, викладачів, адміністрація ВНЗ). Соціально-психологічний простір ВНЗ можна назвати макропростором організації, який формується з мікропросторів окремих груп, з яких складається ВНЗ. Соціально-психологічним мікропростором окремої групи називають деяку сукупність точок на графіку, які мають “спільні риси”.

Осі “викладач”, “студент” та “адміністрація ВНЗ” характеризують рівень соціального та психологічного розвитку даних груп. Переміщення по осях викликає якісні зміни у складі цих груп.

Тобто, основною властивістю соціально-психологічного простору є його нерівномірність та асиметричність у соціально-психологічних відносинах на різних рівнях та осях координат. Суб’єкти, які розміщені на різних осях, створюють різні типи соціальних відносин у власному мікропросторі, і ті ж люди, спілкуючись з представниками інших груп, будують свої взаємовідносини зовсім іншим способом.

Соціально-психологічний простір ВНЗ як на макрорівнях так і на мікрорівнях характеризуються внутрішніми та зовнішніми взаємозв’язками. Зовнішні взаємозв’язки дають можливість ВНЗ (або його окремії групі) створювати інтенсивний соціальний, психологічний, інформаційний, та виробничий обмін. Внутрішні ж, навпаки, формують простір переробки отриманої інформації, створення локальних комфортних взаємовідносин.

У процесі досліджень було встановлено, що основними характеристиками соціально-

психологічного простору є: структурованість; чіткість ієрархічних структур; взаємозалежність окремих груп; рівень розвитку комунікацій; стиль керівництва та спілкування; мікроклімат групи, колективу.

Висновки. Отже, створення та детальне вивчення соціально-психологічного простору та його складових необхідне для продуктивної роботи організації в цілому та кожного її працівника зокрема. Це завдання не лише психологічне та соціальне, але й здебільшого економічне, тому що від її розвитку залежить рівень задоволення людини працею і її кінцевими результатами.

Для вищого навчального закладу соціально-психологічний простір набуває значення не лише для виробників освітньої послуги – викладачів та адміністрації, але й для споживачів – студентів та їх батьків. Тобто, соціально-психологічний простір ВНЗ – це найбільш значуща категорія, після навчального-виховного процесу.

1. Абульханова К.А., Васина Н.В., Лантєва Л.Г., Сластєнина В.А. Психологія и педагогіка – М.: Совершенство, 1998. – С.153.

2. Автоматизированная система многостороннего исследования личности – современный инструмент практической психологии. /К.И. Кузьмина, Е.М. Кочеток, Т.М. Семик./ институт программных систем НАН Украины, практическая психология та соціальна робота №5. – 2001, – С. 28 – 30.

3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.

4. Гібсон Дж. Л., Іванцевич Д.М., Доннелли Д. Х. Організації: поведіння, структура, процеси: пер. с англ. – 8-е изд. – М.: ИНФРА – М, 2000. – XXVI, 362 с.

5. Дефініції соціальної роботи та соціальної психології. /підготовлено до друку І.Д. Зверєвою/. Практична психологія та соціальна робота, №4. – 2001. – С. 12 – 16.

6. Кісарчук З.Г.. Особливості розвитку практичної психології на сучасному етапі.// Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №3. – С.10 – 12.

7. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія: Навч. посібник / За заг. Ред. М.В. Туленкова. – К.: МАУП, 1998. – 276 с – Рос.

8. Мартыненко Н.М. Менеджмент фирмы.

УМОВИ ТА ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

– К.: МП “Леся”, 1995. – С. 360.

9. Наказ МОН України №330 від 20.04.2001 р. Про затвердження Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України.

10. Ньюстроу Дж. В. Дзвіс К. Организационное поведение /перевод с англ. податок ред. Ю.Н.Каптуревського – СПб: Изво “Питер”, 2000. – 448 с. – (Серия “Теория и практика менеджмента”).

11. Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах

Міністерства освіти і науки України. // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №6. – С.41 – 46.

12. Положення про кабінет практичного психолога в закладах освіти. /Н.М.Городнова. //Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №1. – С.27.

13. Серкіс Ж.В. Про організаційну культуру закладу освіти. // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 9 – 10. – С. 4 – 9.

14. Шувалов А.В. Развитие психологической службы в системе дополнительного образования детей // Вопросы психологии. – 2001. – №6.

15. Яновська Н.В. Навчальні заклади: організація та облік. – Х: Фактор, 2000. – 648 с.

Лариса Георгінова, кандидат педагогічних наук, доцент
Українського гуманітарного інституту
смт. Буча
Київська обл.

УМОВИ ТА ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті на підставі теоретичного та експериментального дослідження розглянуто вплив на формування моральної відповідальності студентської молоді навчання в умовах студентського містечка, спілкування на засадах християнської доктрини, наставництва та суспільно-корисної праці. Аналіз надано на підставі дослідження рівня відповідальності студентів різних ВНЗ.

Постановка проблеми. Демократизація вищої освіти, її входження у загальноєвропейський простір, і водночас державно-національна спрямованість освіти та виховання вимагають пошуку нових шляхів, створення умов та застосування засобів, які б сприяли розв’язанню багатьох питань, пов’язаних не тільки із зовнішньою екологією, але, у першу чергу, і з внутрішньою екологією душі майбутніх фахівців.

Загальновідомим є факт, що майже всі екологічні проблеми селища, міста, регіону, країни, планети у цілому – це результат безвідповідальної дії людей. Прикладом цього є наслідки катастрофи глобального масштабу в Чорнобилі, повені у Західній Україні як наслідок вирубки лісів у цьому регіоні, забруднення світового океану нафтопродуктами тощо. Тому морально-духовне становлення студентської молоді є однією з найважливіших складових розвитку суспільства та держави. Адже саме з цієї категорії молоді вийдуть майбутні посадові особи, які мають приймати відповідальні вузько- та широкомасштабні рішення.

У структурі морально-духовного становлення

особистості студента така якість, як відповідальність, посідає особливе місце. Враховуючи те, що відповідальність є невід’ємною рисою зрілої особистості, важливо, на наш погляд, побудувати процес соціалізації та самовиховання таким чином, щоб водночас задіяними були інтелектуальна, фізична, емоційна сфери розвитку особистості.

Мета статті. Проблема відповідальності у межах навчального та позанавчального процесів у ВНЗ охоплює такі питання: чи здатен студент дотримуватися вимог, що поставлені перед ним? Наскільки правильно він їх розуміє? Чи є здібності та бажання виконувати вимоги щодо навчання та іншої діяльності? Чи повинен студент відповідати за результативність своїх дій?

Виклад основного матеріалу. Відповідальність як рівень виконання обов’язку студентського, професійного, громадянського, батьківського вимагає відповідного розвитку завдяки створенню для цього певних умов та використання відповідних засобів.

Традиційні підходи щодо формування відповідальності студентів свідчать, що ВНЗ,